

Abdulla Şaiq Azərbaycan bədii-estetik fikir tarixində oxucularının sayı etibarilə tayı-bərabəri olmayan ən məşhur simalardan biri, qiymətli poeziya, nəsr, dram, tərcümə və elmi əsərləri ilə xalqın çoxəsrlik sənət ecazları xəzinəsini əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşdirmiş böyük ədibimizdir.

Abdulla Şaiq Mustafa oğlu Ta-

çılmış qvardiyasının generalı kimi tanımıdır.

A.Şaiq dərin mənalı və rəngarəng bir ədəbi irs qoyub getmişdir. Onun üç inqilab, iki dünya müharibəsi, vətəndaş müharibəsi, Böyük Vətən müharibəsi kimi müxtəlif səciyyəli tarixi-ictimai hadisələrlə bir dövrə təsadüf edən yaradıcılığında həmin hadisələrin

dur. Bu cərəyanın nümayəndələri M.Hadi, A.Səhhət, H.-Cavid, S.Selmasi, A.Divanbəyöglü kimi A.Şaiq də öz əsərlərində ictimai zülmə, müstəmləkə əsarətinə, hər cür xarici müdaxiləyə, Qərbi imperalizminə və Şərqi müt-

Nur kündəsinin şəfəqləri

Abdulla Şaiq fenomeni

libzadə 1881-ci ildə Tiflis şəhərində, din xadimi və müəllim ailəsində doğulmuşdur. Ailəsi ilə birlikdə İrana köçdüüyü üçün onun Gürcüstandakı ibtidai təhsili yarımçıq qalmış, lakin fəhmi və istedadlı yeniyetmə Xorasanda xüsusi məktəbə daxil olub, orada böyük ehtirslə biliklərə yiyələnmiş, fars və ərəb dillərini, bu dillərdə və doğma ana dilində yaranmış Şərqi ədəbiyyatı nümunələrini mükəmməl öyrənmiş, ilk şeirlərini yazmışdır. Xüsusi pedaqoji təhsil görmədiyinə baxmayaraq, istedadlı və cəfakəş gənc fərdi qaydada məlumatını zənginləşdirir, rus dilini də öyrənir və 20 yaşında ikən Bakıda ekstern yolu ilə imtahan verərək müəllimlik hüququ qazanır, şəhər məktəblərində dərs deməklə yanaşı bədii yaradıcılığını da davam etdirir, ilk şeir və hekayələri mətbuatda görünməyə başlayır.

Yetmiş səkkiz illik ömrünün altmış ilini A.Şaiq doğma xalqına, onun maarif və mədəniyyətinin, ədəbiyyat və incəsənətinin inkişafına təmənnəsiz xidmətə həsr etmiş, öz mükafatını isə bu inkişafın verdiyi fərəhli nəticələrdə tapmışdı. Kiçikdən böyüyə sayısız-hesabsız oxucuları, tələbə və şagirdləri A.Şaiqi ilhamı xalq mədəniyyətinin qaynaqlarından qidalanan bir şair, məhsuldar nasir və dramaturq, yorulmaz alim və mütərcim, görkəmli maarif xadimi və Azərbaycan müəllimlərinin sınaqlardan

insanların taleyinə, psixologiya və xarakterinə təsiri özünəməxsus

bədii inikasını tapmışdır. Həssas və narahat sənətkar qəlbi, vətəndaş və müəllim vicdanı ilə Şaiq həmişə həqiqəti axtarmış, keçdiyi yollar bəzən mürəkkəbliklərlə müşayiət olunsada, onu cəmiyyətin mütərəqqi qüvvələrlə bir səngərə getirmiş ədib öz istedad və hünerini tərəddüd etmədən doğma xalqının sərəncamına vermişdir.

A.Şaiq işıqlı fikirlər, incə duyğular tərənnüm edən lirik şeirlərin, zülm və istismar dünyasını lənətləyən, vətən təbiətinin füsunkar gözəlliklərini tərənnüm edən romantik hekayələrin, xalq müdrikliyinə təyələnen pyeslərin, tərəvətli axtarışların məhsulu olan elmi və publisistik məqalələlərin, Azərbaycan tarixinin konkret mərhələsini əks etdirən roman və povestlərin müəllifidir. Uzun illər davam etmiş ədəbi, pedaqoji, elmi və ictimai fəaliyyətinin bir növ yekunu olan bu əsərləri nəzərə alıb, V.Q.Belinskiyin məşhur təbirlərindən istifadə edərək, A.Şaiqin yaradıcılığını böyük bir tarixi dövr üçün Azərbaycan həyatının bədii ensiklopediyası adlandıra bilərik.

Bir sıra qələm yoldaşları ilə birlikdə A.Şaiq də bir zaman Azərbaycan ədəbiyyatını yeni fikir, mövzu, janr, obraz və bədii təsvir vasitələrlə zənginləşdirən romantizm cərəyanına mənsub olmuş-

Gənc Tamaşaçılar Teatrında Azərbaycanın görkəmli ədibi, maarif və mədəniyyət xadimi Abdulla Şaiqin anadan olmasının 130 illik yubileyi münasibətilə tədbir keçirilib. APAnın məlumatına görə, tədbirdə mədəniyyət və turizm naziri başda olmaqla nazirliyin rəhbər heyəti, AMEA-nın və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin məsul şəxsləri, Azərbaycan elm və mədəniyyət xadimləri, Abdulla Şaiqin tədqiqatçıları, ali məktəblərin professor və müəllim heyəti, tələbələr, şagirdlər iştirak ediblər. Mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev çıxışında ədibin həyat və yaradıcılığında danışmış. Nazir müvəini bildirib ki, tədbirin keçirilməsində məqsəd milli bədii fikir tarixində özünəməxsus yeri olan Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki Abdulla Şaiqi bir daha xatırlamaq, yaradıcılığını təbliğ etmək, bu yöndə fəaliyyət göstərən mənzil-muzeyinin işini təqdim etməkdir. AMEA-nın həqiqi üzvü, akademik Bəkir Nəbiyev, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anar A. Şaiqin şəxsiyyəti, həyat və yaradıcılığı, bədii və elmi irsi haqqında danışmış. Mərasimdə yubiley münasibətilə nəşr edilən "Abdulla Şaiqin Mənzil Muzeyi. 1991-2011" kitabı, ədibin müxtəlif janrlı əsərləri, şeirlərinə yazılmış musiqi nümunələri təqdim olunub. Eyni zamanda Gənc Tamaşaçılar teatrının hazırladığı "Qaraca qız" tamaşası nümayiş etdirilib.

ləqiyyətinə qarşı çıxırdı. Bu sənətkarlar şovinizmi, mövhumatı, cəhaleti, köhnəpərəstliyi yorulmaq bilmədən tənqid edir, millətləri birliyə, ittifaqa çağırırdılar. Vətənpərvərlik duyğularının tərənnümü, xalqın düçar olduğu böyük ictimai bəlalərin təsviri Şaiq şeirinin əsas motivlərini təşkil edir, onun əsərlərinə dərin hüzn və kədər aşılayırdı. 1905-ci ildə yazdığı "Vətən" şeri şairin o zamankı əhval-ruhiyyəsinin tərcümanı olmaq baxımından xüsusilə səciyyəvidir:

*Ey çeşmimin önündə mücəssəm
vətən, vətən!*

*Qəlbim kimi əlemlərə həmdəm
vətən, vətən!*

*Axşam-səhər o gül üzünü isladan
nədir?*

*Göz yaşlanmı, yoxsa ki, səbrəm?
Vətən, vətən?!*

Hər kəs öz qəlbini, öz daxili aləmini sarmış dərdin, ələmin şiddətini hamıdan yaxşı bilir. Köksüdağlı vətəni şairin məhz öz dərdli qəlbine təşbih etməsi bu baxımdan çox uğurlu vasitədir. Məlum olduq kimi, Şaiq bu şeirini Şamaxıya, əziz dostları M.Ə.Sabirə və A.Səhhətə göndərmiş, onların hər ikisi bu gözəl əsərdən müteəssir olub şairə şeirlə cavab yazmışdı.

(Ardı 2-ci səh.)

* Məqalə martın 9-da A.Şaiqin Gənc Tamaşaçılar Teatrında keçirilən xatirə gecəsində söylənilmiş məruzə əsasında yazılmışdır.

lar.

A.Şaiq həyatının bütün mənalı illərini xalqın gələcəyi olan nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etmiş qeyrətli, fədakar müəllimlərdən və maarif xadimlərindən biri olmuşdur. Bədi ədəbiyyatı həm də onun fasiləsiz davam edən pedaqoji fəaliyyətində şagird və tələbələrini mənəvi tərbiyəsi işində əvəzsiz rol oynayan qiymətli sərvət idi. Ədəb proqramları tərtib edir, dərslərlər hazırlayır, Azərbaycan klassiklərinin yarıdıcılığında, rus və dünya ədəbiyyatından nümunələr seçir, özü də bu nəticə sahədə yorulmaq bilmədən qələmlər işlədir, uşaqlar üçün bir-birindən cazibədar əsərlərini yaradırdı. Bu gün heç bir mübaliğəyə yol vermədən deməyə təm əsasımız var ki, pəşəkər bir uşaq yazıçısı kimi Azərbaycan ədəbiyyatında bütün XX əsrdə və XXI əsrin ilk on ilində öz xidmətləri ilə Abdulla Şaiq barabər ikinci bir sənətkar göstərmək çətinidir. Bəlkə də ələ buna görədir ki, yaşımdan əslinə almayaaraq, bizim hərəmizin qəlbində özünəməxsus bir Şaiq güşəsi var: həmişə cazibədar, həmişə tərəvəti bir güşəl Çox güman ki, bu münis güşənin təməli hərəsindən birca beyt xatirləşməyə əşiqəddi bakır şeirlərlə qoyulub:

*Ay pipiyi qan xoruz,
Gözleri mərcaz xoruz!*

*Ala-bula boz keçi,
Ay qoşa buynuz keçil!*

*Ay kiçikli, soluq cücəm,
Boynu buruq, yoluq cücəm! və s.*

Qələmə alınmasında 100 ildən artıq vaxt keçən bu şeirlərdə o qədər məlahət var ki, balaca balaları şirin dilindən, duzlu dodacından süzlülüb gələndə ələ bilirsən onların Şaiq babası bu gün də yaşayır və həmin əsərlərinə də körpələrin saharçığında oxumaq üçün təzəcə yazıb. Bəs bu şeirlərə əzəlin ömrü verib, zaman-zaman dillər əzbəri edən nədir? Hər şeydən əvvəl ömür müdrik sənətkarın əsən vüqat, əzadlıq ideali, məslək eşqi, vəntənəvərilik, eli namusu və yaradıcı zəhmət haqqında qənaətlər dünyasına qovuşub onları manimsizləşir, həcca geden tüküsəyığı qiyafəsini dəyişib özünü mömin bənzəndən, lakin evlər yıxan ikizlülərə nifrət edir. Yazılma vaxtları arasında bəzən uzun illər fərqi olsa da, xalqın həyatı ilə dərindən bağlılıq, ələ bu

zəmin üzərində ucalan bədi-əcazlı həmin əsərlərin hamısı özünə əlamətdardır. Onların təqdire və təqlidə layiq obrazları pak qəlbi insanlar, cəsur qəhrəmanlardır.

A.Şaiq hər biri ayrıca tədqiqatın, təhlilin predmeti kimi çox qiymətli fikri - bədi keyfiyyətlərlə zəngin olan "Məktub yetirmədi", "Köç" əsərləri ilə də ədəbiyyatımızın tarixində bir sənətkar kimi öz şəreili adını bir daha abədləşdirmişdir.

Şerqi, onun tarixini yaxşı bilən A.Şaiq Şerq xalqının bədi təfəkkür nümunələrindən, bitməz-tükənməz şifahi xalq yaradıcılığında aldığı motivlər, faktlar əsasında zamanın tələblərinə uyğun, özünün pedaqoji görüşlərini, tərbiyəvi məqsədlərini müvafiq əsərlər yazırdı. Özləliklə "Xəmsə" dünyası, onun obrazlar, duyğular ələmi bu baxımdan həmişə Şaiqın diqqət mərkəzində olmuşdur. "Nüşəbə", "Fitnə", "Sultan Səncər və qan", "Zalim padşah və əkingi", "Səhri üzük" - Şaiqın ulu Nizami Gəncəvinin motivləri əsasında yazdığı qiymətli nümunələr kimi bu gün də yaşamaqdadır.

Tənninin böyük və çoxcahatlı istedad əta elədiyi A.Şaiqın yaradıcılığı qiymətli bəşəri mənə və əhəmiyyət kəsb edən məqamırla zəngindir. O, yaşadığı dövrün çox mürəkkəb ictimai problemlərinin fərqiə var, din, dil, irq ayrılıqlarını əsas götürüb xalqlar arasında ədəvət toxumu səpənlərə qarşı insanlar arasında anlaşma, dostluq, qardaşlıq, və zəminədə də əzadlıq münasibətlərini təbliğ edirdi. Bu sözləri yazarkən yadıma düşdü ki, BMT-nin İnkişaf Programının müstəfi Azərbaycan Respublikasındakı təmsilçisi Paulo Lembo 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasında insan inkişafı haqqında ayrıca kitab halında bir hesabat nəşr etdirmişdi. Redaktoru olduğum bu çox maraqlı kitab bu gün təntənəsinə toplaşdığı müstəfi Şaiq əfəndinin məşhur misraları ilə ağırlıdır:

*Həminəmiz bir yuva pərvərdəsiyik,
Həminəmiz bir gənəşin zəresiyik.
Ayrımaq bizləri təgiri-lirini,*

*...Uzadın dəsti-uxüvvət, sıxalım,
Rişeyri-zülmü, nifaqi yixalım!
Qəlbimizdə yaşasın mehtü-vəfa,
Verəlim bir-birinə dəstü-vəfa!*

A.Şaiq haqlı olaraq bu fikirdə idi ki, cəvhərində nəqışliq olmayan xalq heç vaxt öz firavnlığını başqasının bədbəxtliyi üzərində qura bilməz. Din və dil ayrılığı əsl insan topluslarının ələbir olub təbii fəlakətlərə, sosial balalara qarşı mübarizə etməsinə mane olmalmalıdır. Əgər bədnam qonşumuz erməni kimi

covhəri naqış, nəmərd və kəmfürsət deyilsə...

A.Şaiqın üzərinə tələ çox şəreili bir missiyə qovmuşdu. Bu nadir misal vaxtilə məhriban dostluq münasibətlərində olduğu M.Ə.Sabir, M.Hadi, A.Səhhat, F.Köçəri və H.Cavidlə mənim mənim olduğum oxucular, ədəbiyyatçılar nəslə arıncı olan bir körpü idi. 1950-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanın o zamankı yeganə universitetinin filologiya fakültəsində yazıçılarla əlaqə məsələlərini məsul olan bir komsomol fəali kimi mən dəfələrlə bu böyük sənətkarla görüşlər təşkil etmiş, indi adını çəkdiyim Azərbaycanın yaradıcı ziyalları barədə A.Şaiqın çox qiymətli xatirələrini dinləmişəm, onlar haqqında o vaxtdakı heç yerdə nəşr olunmamış maraqlı faktları öyrənmişəm. Məmnuniyyətlə etiraf edərim ki, məsələn, XX əsrin əvvəllərində təkrarsız sənətkarlarından M.Hadinin tələyi, onun Türkiyədə nə casusu kimi təqib edilib Yunanıstanda sürgün edilməsi, Yunanıstanda isə türk casusu kimi təqib olunması, nəmərd əli ilə Qara dənizin qır dalğalarında batırılma ədəlinə yalnız bir təsadüf nəticəsində xilas olmasımı, I Dünya müharibəsi zamanı Azərbaycan diviziyaasının tərkibində mollu kimi Kərpət dağlarına qədr gedib cüməsi və s. haqqında bizim nəsil ilk dəfə tələbə və aspirant çağırımızda məhəz A.Şaiqdən eşitməmiş, keyli sonra bu barədə onun məşhur xatirələr kitabını oxumuşuq.

A.Şaiq xalq qarşısında xidmətləri həmişə diqqət mərkəzində olmuş, hökumət tərə-

findən döna-döna qiymətləndirilmişdir. Yazdığı əməkdər müəllim adına layiq görülmüş, Lenin ordeni ilə təltif edilmiş, SSRİ Ali Sovetinə deputat da seçilmişdir. Lakin çoxtan bilirik ki, bütün bunlara baxmayaraq, ədəb ömrünün 1937-ci ildən sonrakı - təxminən 15 ilini həmişə özünün və ailəsinin tələyi üçün qorxu və səksəkə içində yaşamışdır. İstəlik məslək-dəşarləndən Seyid Hüseyn xalq düşməni adı ilə tutulub tufanı Xəzər sət qayaları arasında məhəz edildikdən, dəfələrlə birlikdə dərslək və proqramlar yazıb çək etdirdiyi qardaşdan yaxın ədəb dostu Hüseyn Cavid həmişə edilib Sibirin qədr-gəlməzinə göndəriləndikdən, orada əgər əzablar içində həlak olduqdan, səvimli tələbəsi Mikayı Müşfiq NKVD zirkəməsi qətləndirildikdən sonra A.Şaiq bir neçə rəhatlılığını itirmişdi. Onun oğlu, mərhum dostum akademik K.Talibzadə mənim danışırdı ki, 1930-cu illər reprəziyası vaxtı keyli müddət A.Şaiqın yüngül dəyənəkəndən, sabun, dəsmal və üzqıraxından ibarət əl çantəsi hazır halda atasının çarpayısının altında saxlanılmışdır ki, gənc yərsi qara maşına gələn "tovarşilər" yazıçını aparmaq istəyəndə özü ilə götürə bilsin... Axi A.Şaiqın qardaşı Yusif Talibzadə vaxtilə Orta Asiyada, Amudəryanın sahillərində bolşeviklər əleyhinə yerilərin apardığı əzadlıq mübarizəsində bir zabit kimi iştirak edib qəhrəmanlıq ələk olmuşdu... Bu da təsadüfi deyil ki, vaxtilə gənc Kamal Talibzadə Moskvada ali diplomatiya məktəbində təhsil almış təşəbbüsündən olmuş, onun arizəsinə o zaman xalq düşmənlərini qara şiyahsızında olan mərhum əməsinə görə rəvabət vermişdilər.

Həttə 1957-ci ildə Şaiq əfəndi öz mənzilində digər yaxın dostu, sovetlən güllələdiyi ilk Azərbaycan alimi F.Köçəri haqqında şəxsən mənim öz kövrək xatirələrini danışanda da hərdən xoflanır, həyatı üçün təhlükə yarada biləcəyini güman ediyi bezi məqamların üstündən keçirdi...

A.Şaiq bir nur kündəsi kimi öz mənalı ömrünün axırına qədr ətrafına maarif, ədəbiyyat və mədəniyyət işişi sağdı.

Bu işişi gətirdikdə cəhəz şöhlənməkə, ədəbin zəngin yaradıcılıq irsindən bəhrələnmək işsən bədi söz, poeziya, elm, maarif təşənlərini bu gün də öz şəfəqlərinə qərq etməkdədir.

Bəkir ƏBƏBİYEV
NAKADEMİK